

ČUVARI NAŠEG NEBA

»Naše Ratno vazduhoplovstvo. stvoreno u uslovima narodno-oslobodilačkog rata, prošlo je kroz surovu školu u kojoj je steklo dragocjeno iskustvo. U tim teškim danima, zahvaljujući herojstvu i požrtvovanju svojih prvih kadrova, ono je, iako s vrlo oskudnim sredstvima dalo znatan prilog oslobođenju naše zemlje, a naročito u završnim operacijama«.

(TITO povodom 15-godišnjice Ratnog vazduhoplovstva, 1957.).

Nedavno je u pripremi Komande RV i PVO, u izdanju Vojno-izdavačkog zavoda, štampana zanimljiva, sadržajna i tehnički bogato opremljena knjiga »ČUVARI NAŠEG NEBA«. Tim izdanjem je obeleženo trideset i pet godina života i rada pripadnika tog vida naših oružanih snaga i ono, u stvari, predstavlja zbornik sećanja više najodgovornijih starešina, neposrednih učesnika u stvaranju i razvoju Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane. Ova obimna i značajna publikacija, istovremeno, autentično svedoči i o stalnoj brizi druga Tita za razvoj i jačanje našeg Ratnog vazduhoplovstva, kao i o izuzetnoj ljubavi vazduhoplovaca prema svom Vrhovnom komandantu. Knjiga tako obeležava i dvostruki Titov jubilej.

Redakcija »Čuvara našeg neba«, sastavljena od drugova iz Komande RV i PVO, dosledno je ostvarila postavljeni cilj: da izborom tema i autora obuhvati sve periode u oblasti života i rada ovog vida

oružanih snaga i da, sadržajem knjige, dostojno obeleži jedan dug i bogat period njegova razvoja, u čemu su i ratne i posleratne generacije dale značajan doprinos i ostvarile vredne rezultate u jačanju borbene spremnosti i moralno-političkog jedinstva jedinica, o čemu ova knjiga snažno i izvorno svedoči. U njoj je, pre svega, dat dokumentovan, hronološki sređen redosled formiranja i razvoja RV i PVO, te osvetljena uloga i složeni zadaci koje je naše vazduhoplovstvo imalo u NOR i u posleratnom razvoju našeg sistema odbrane.

Kao i svi drugi vidovi i rodovi naših oružanih snaga, i Ratno vazduhoplovstvo ima svoju liniju razvoja koja u ovom slučaju počinje već u drugoj godini NOR, inače prelomnoj i veoma značajnoj za dalji tok rata. Naime, hrabri i prvi partizanski piloti, narodni heroji Franjo Kluz i Rudi Čajavec su prve borbene letove izvršili 4. juna 1942. godine. Ovde je sačuvan od zaborava i prvi borbeni izveštaj pilota Kluza kojeg je napisao nakon obavljenog zadatka:

4. juni. Jutros u 7 časova i 45 minuta izvršio sam let sa bombardovanjem Orahova i ustaških kolona koje su se kretale u pravcu Međeđe. Bilo ih je oko 800. Tenkova i topova nisam vidio. Kolona je sva razjurena i zaplašena, tako da su skakali u vodu i močvare pored Save, jer u Prosaru nisu smjeli bježati, pošto su im naši bili za leđima na svega 200 — 300 metara. Sa našim sam uspostavio vezu. Naši su, izgleda, već prihvatili borbu sa neprijateljem. Oko Dubice nije primjećeno nikakvo kretanje neprijateljske vojske. Avijatičar-partizan«.

Bio je to početak razvoja našeg Ratnog vazduhoplovstva za koje su Partija i drug Tito uvek pokazivali punu brigu. Partija je u ratu brižljivo pripremala za vazduhoplovstvo odabrane kadrove i postavljala im složene zadatke, imajući u vidu značaj i ogromnu ulogu prvih partizanskih aviona, a kasnije i borbenu ulogu vazduhoplovnih formacija, koje su postepeno narastale do grupe vazduhoplovnih divizija i bile opremane sve modernijim borbenim sredstvima.

Vrhovni štab NOV i POJ, s drugom Titom na čelu, imao je posebnu, vizionarsku ulogu u stvaranju i razvoju Ratnog vazduhoplovstva što je, shodno našim ratnim uslovima i okolnostima, ostao jedinstven primer u svetu u to ratno vreme. Vrhovni komandant se neprekidno, tokom celog rata i u posleratnim decenijama, brinuo o školovanju kadrova, nabavci borbenih letelica i ostale vazduhoplovne

tehlike, o organizovanju, strategiji i načinu upotrebe i o drugim pitanjima razvoja tog vida oružanih snaga. Zbog toga je u prvom delu knjige, sem ostalog, iscrpno napisano i o tom neizmernom doprinosu Vrhovnog komandanta:

»... Kako u toku oslobodilačkog rata tako i u čitavom posleratnom mirnodopskom razvoju naših oružanih snaga, posvećivao je posebnu pažnju i brigu razvoju i borbenom jačanju našeg Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane. On u svakom susretu s vazduhoplovcima ističe veliki značaj koji ovaj vid oružanih snaga ima u odbrani našeg vazdušnog prostora, slobode i nezavisnosti samouprave, socijalističke i nesvrstane Jugoslavije. Drug Tito posebno ukazuje na potrebu da pripadnici RV i PVO što bolje ovladaju borbenom tehnikom, koju su im naši radni ljudi poverili na rukovanje, kako bi u potpunosti izvršili veoma delikatne zadatke koje naša društvena zajednica pred njih postavlja«.

U knjizi su nadahnuto zabeleženi mnogi od tih susreta Maršala sa svojim vazduhoplovcima. Jedan od poslednjih ratnih bio je na aerodromu na Visu 2. septembra 1944. godine, pred početak završnih operacija za oslobođenje zemlje. Maršal je posetio aerodrom, izvršio smotru postrojenih vazduhoplovaca i pregledao za borbu spremne avione tipa »spitfajer«. Posebno se interesovao za spremnost dežurnog odeljenja lovaca, a posle smotre je drug Tito održao govor u kojem je osnovna poruka bila:

»Drugovi piloti, vaš zadatak je da ne dozvolite ni jednom neprijateljskom vojniku da nekažnjen izađe iz naše zemlje!«

Prvi posleratni susret druga Tita sa vazduhoplovcima bio je na zemunskom aerodromu 16. septembra 1945. godine, kada se vratila sa školovanja iz SSSR grupa ratnih vazduhoplovaca. Pet godina kasnije drug Tito je ponovo bio među vazduhoplovcima na istom mestu, u vreme nečuvenih vojno-političkih pritisaka na našu zemlju. Tada je Vrhovni komandant 117. lovačkom puku predao novo naoružanje — lovačke jednosede S-49A izrađene u našim fabrikama i tom prilikom rekao:

»Vi nikada nećete biti upućeni ni u jednu zemlju da ugrožavate njenu nezavisnost, da služite nekim osvajačkim ciljevima. Bila bi sreća za čovječanstvo kad bi sva ratna avijacija, ili bar njen veliki dio, imala takve ciljeve... Nastojte da ovladate što bolje vojnom vazduhoplovnom tehnikom, a naša socijalistička zemlja nastojaće da omogući da se naša vojna vazduhoplovna tehnika i kvalitativno i kvantitativno sve više razvija...«

I u drugim prilikama, kad god je bio u mogućnosti, drug Tito je rado boravio među vazduhoplovcima, brižljivo prateći borbeno jačanje i usavršavanje tog vida oružanih snaga. Na njegovu inicijativu je u jesen 1962. godine formirana i naša prva raketna jedinica. U naoružanje su uvedene PA rakete, čime je protivvazдушna odbrana pojačana još jednom snažnom, savremenom i neophodnom komponentom. Upravo zbog te izuzetne brige Vrhovnog komandanta za razvoj vazduhoplovstva, zbog osećanja duga prema svom Maršalu za sve ono što je učinio za RV i PVO u svom širokom i sadržajnom opusu vojnog dela — autori su iscrpno, hronološki i dokumentovano ispunili prvi deo knjige, ilustrujući ga originalnim fotografijama iz brojnih susreta, koje imaju istorijsku vrednost.

U napisu o etapama u razvoju RV i PVO, general-pukovnik avijacije Enver Čemalović, komandant tog vida oružanih snaga, ističe tri vremenska razdoblja:

— nastanak našeg RV u toku NOR u kome su stvorene gotovo sve namenske i organizacijske celine koje karakterišu sadašnja savremena vazduhoplovstva;

— posleratna izgradnja i prelaz sa klipne na dozvučnu mlaznu avijaciju i uvođenje helikoptera u naoružanje;

— formiranje vida i modernizacija RV i PVO uvođenjem savremenih sistema u naoružanje: supersonične avijacije, raketnih jedinica PVO srednjeg i velikog dometa i novih elektronskih sredstava u sistemu komandovanja.

Način stvaranja Ratnog vazduhoplovstva, odnosno njegova prva etapa razvoja, ostaje jedinstven primer u toku drugog svetskog rata — nastalo je na tlu okupirane Evrope, u masovnom i beskompromisnom otporu jugoslovenskih naroda i narodnosti moderno opremljenoj fašističkoj armiji, i to najpre kao partizanska avijacija, da bi rat završilo kao, za one prilike, savremeno ratno vazduhoplovstvo. Ono je u završnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje imalo:

lovačku, jurišnu, izviđačku, transportnu i avijaciju za vezu, savremeno naoružanje i opremu, zatim razvijen i organizovan sistem komandovanja i svestranog sadejstva sa kopnenom vojskom, baze, aerodrome, pozadinske jedinice, škole i kurseve za obuku, preobuku i dopunsku obuku pilota i ostalog letačkog i tehničkog kadra. Razume se, to su bili plodovi sistematskog rada i neprekidne brige Vrhovnog štaba NOV i POJ sa drugom Titom na čelu, rezultat njihove stratezijske procene vođenja oružane borbe i stvaranja Jugoslovenske armije. U tome je materijalna, stručna i tehnička pomoć saveznika, zemalja antihitlerovske koalicije, dobrodošla, s tim što su oni koji su nas pomagali u toj podršci videli jedinstvene ciljeve i interese — da se što pre slomi i pobedi fašistička armija i na izuzetno značajnom jugoslovenskom frontu.

Ukazujući na značaj bogatih i autentičnih ratnih iskustava iz NOR, general Čemalović konstatuje:

»Naša ratna iskustva u organizaciji rada i pripremi za borbena dejstva, taktici napada na ciljeve na zemlji, borbi u vazduhu, organizaciji sadejstva između vrsta avijacije unutar vida, pozadinskom obezbeđenju i sadejstvu sa KoV i RM i izvođenju preobuke i obuke kadrova — bila su dobar putokaz i imala su osobiti značaj za razvoj i modernizaciju našeg Ratnog vazduhoplovstva u miru«.

U drugoj etapi razvoja, karakterističnoj po procesu brzog jačanja i modernizacije, Ratno vazduhoplovstvo se našlo pred veoma složenim zadacima. Pre svega, trebalo je izvršiti mnoge zadatke u vezi sa organizaciono-kadrovskim rešenjima, materijalno-tehničkim snabdevanjem, školovanjem kadrova i njihovim idejno-političkim usmeravanjem za odgovorne dužnosti u tom složenom vidu oružanih snaga. Ti i drugi zadaci su zahtevali danonoćan rad, u svim strukturama Ratnog vazduhoplovstva, pre svega prekaljenih ratnika. No, svi ti zadaci su veoma uspešno izvršeni. Pri tome su pripadnici tog vida, kao i ostali pripadnici naše Armije, bili jedinstveni i poletni u ostvarivanju politike SKJ i izvršavanju vojničkih zadataka koje im je postavljao Vrhovni komandant drug Tito.

U trećoj etapi razvoja Ratnog vazduhoplovstva, koja je počela šezdesetih godina, odnosno petnaest godina nakon oslobođenja zemlje, jedan od ključnih zadataka bila je modernizacija protivvazdušne odbrane teritorijalnog sistema. U tom cilju su uvedeni novi sistemi

i oružja — supersonična avijacija, raketni sistemi velikog dometa, radarski sistemi i druga borbena vazduhoplovna tehnika.

Takvu periodizaciju razvoja RV i PVO general-pukovnik Čemalović u svom prilogu u knjizi završava konstatacijom da podizanje borbene gotovosti tog vida oružanih snaga i dalje ostaje najvažniji zadatak vazduhoplovaca, njihova velika vojnička i moralna obaveza prema domovini, jer na tu obavezu im je ukazao i Vrhovni komandant prilikom posete Batajnici 16. marta 1975. godine kada im je rekao:

»Vaši najvažniji zadaci su:

Prvo — borba za visoko moralno-političko jedinstvo, idejnu izgrađenost i usmerenost svih pripadnika RV i PVO u duhu samoupravnog socijalizma i

Drugo — nužnost visoke tehničke obrazovanosti svih pripadnika RV i PVO u cilju usvajanja vaše vrlo skupe tehnike i njene upotrebe u borbenim dejstvima«.

Stvaranje Ratnog vazduhoplovstva u NOR dobilo je u knjizi najviše mesta. U tom delu četrdesetak autora iscrpno i dokumentovano, u reči i slici, iznose sećanja na pojedine periode razvoja RV i PVO. Njima je to omogućila sačuvana i dobro sistematizovana građa, pa se čitalac može detaljno i faktički upoznati sa nizom događaja koji su presudno uticali na tokove razvoja tog vida oružanih snaga.

U knjizi se ređaju sećanja i dokumenti o: prvim partizanskim avionima u Bosanskoj krajini i Dalmaciji; partizanskim avionima u Lici i Sloveniji; o avijaciji Petog korpusa NOVJ; o prvoj vazduhoplovnoj bazi i njenom prelasku na otok Vis; o radu Vrhovnog štaba NOV i POJ na formiranju Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva; o radu KPJ i SKOJ u vazduhoplovnim jedinicama u toku NOR; kadrovima; Prvoj i Drugoj eskadrili NOVJ i borbenim dejstvima.

Temeljno su i s nizom podataka obrađena i borbena dejstva Ratnog vazduhoplovstva u završnim operacijama za oslobođenje zemlje, kao, na primer: vazduhoplovna podrška Mostarske operacije, koja je bila vrlo značajna i u kojoj su 1. i 2. eskadrila NOVJ izvršile 127 borbenih letova. Takođe su obrađena dejstva u podršci

Četvrte armije, posebno ona u Ličko-pomorskoj operaciji, u rejonu Rijeka—Klana, kada su 1. i 2. eskadrila izvršile 399 borbenih leto-va, itd.

U završnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje Ratno vazduhoplovstvo je raspolagalo sa grupom divizija. Svedočeći o formiranju i lokaciji tih vazduhoplovnih divizija i pukova, radu operativnog štaba, karakteristikama i rezultatima borbenih dejstava iz vazduha i drugim događajima — general-pukovnik avijacije u rezervi Ljubiša Čurguz, prvi politički komesar 11. vazduhoplovne divizije (formirana u Rumi krajem 1944. i početkom 1945. god.), piše:

»Sva borbena dejstva vazduhoplovnih divizija bila su usmerena na neposrednu ili posrednu podršku jedinica 1, 2. i 3. jugoslovenske armije. Pored jurišnih dejstava, avijacija je vršila izviđanje i aero-fotosnimanje objekata na frontu i u pozadini za potrebe armija, Generalštaba JA i za svoje potrebe. Borbeni zadaci vršeni su gotovo na celoj teritoriji Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije. U to vreme Prva lovačka i Druga lovačko-bombarderska eskadrila, u sadejstvu sa pomorskim snagama i snagama kopnene vojske, dejstvovala su u primorskom pojasu, na ostrvima, u zapadnoj Bosni, Gorskom kotaru, Lici i delu Slovenije. Borbena dejstva pukova 42. jurišne i 11. lovačke divizije započela su 15. januara 1945. godine...«

O značaju vazduhoplovne podrške kopnenih snaga JA u završnim operacijama govori i podatak da su samo za odbijanje protivnapada neprijateljevih snaga u toku 17, 18. i 19. januara 1945. godine, na odseku fronta Prve armije, izvršena 493 borbena leta, čiji su rezultati visoko ocenjeni od štaba Prve armije.

Vazduhoplovstvo JA imalo je značajnu ulogu i velik borbeni doprinos i prilikom proboja sremskog fronta. Vazduhoplovne divizije su, po potrebi, uspešno vršile podršku kopnenih snaga na celoj širini fronta, a posebno u odsudnim bitkama kao što su bile ona za dravski mostobran, zatim operacija proboja sremskog fronta i druge. Vazduhoplovstvo je nastavilo uspešnu podršku KoV i nakon proboja sremskog fronta, sve do konačne pobeđe, kao i u završnim operacijama.

Čitaoca publikacije »Čuvari našeg neba« će impresionirati obilje podataka, istorijskih fakata i sačuvanih fotografija i druga građa o

nastanku, razvoju i borbenim dejstvima našeg Ratnog vazduhoplovstva. Ljudi koji su koncipirali ovu knjigu i pisali priloge u njoj nastojali su da ni jednu službu ne ispuste iz vida i da ne previde ni jedan značajniji detalj i podatak o vazduhoplovcima. Tako su, na primer, stvaranje i razvoj specijalne i namenske avijacije, vazduhoplovno-tehničke službe i svih drugih struktura — sasvim solidno obrađeni, sistematizovani i čitaocu pregledni.

Posleratni razvoj RV i PVO drugo je veoma obimno i sadržajno poglavlje knjige »Čuvari našeg neba«. Taj period, s obzirom na složena vojno-politička zbivanja u ovom delu Evrope, pa i u svetu u to vreme, i druge okolnosti koje su uticale na razvoj naših oružanih snaga — pokazao je da se u izgradnji oružanih snaga u celini, pa i Ratnog vazduhoplovstva, moramo u prvom redu osloniti na vlastite snage i izvore, i na bazi naše samostalne i nezavisne spoljne politike i politike saradnje sa svim zemljama koje uvažavaju takav principijelan odnos, izgrađivati i jačati sistem odbrane zemlje. To je naročito bilo značajno posle prebrođivanja krize nastale u potpunoj izolaciji i ekonomskoj blokadi od strane Sovjetskog saveza.

Kazivanja i svedočenja o posleratnom periodu autori su potkrepili ilustracijama i činjenicama, koje nas vraćaju u vreme mnogih teškoća za celu zemlju, pa i RV, ali i upornih nastojanja da se naše vazduhoplovstvo, uprkos svemu, stalno jača i izrasta u moderan i snažan vid oružanih snaga, koji će, u okviru celovitog sistema odbrane, biti najveća garancija i našeg slobodnog neba i mirnog samoupravnog socijalističkog razvitka. Sa stranica tog dela knjige plene one pojedinosti koje svedoče o tome kako su naši vazduhoplovcii hteli i umeli da prebrode mnoge teškoće, kako su bili dosledni i uporni i uvek u kursu politike koju je vodila naša Partija na čelu sa drugom Titom, uvek verujući da nas samo jedinstvo i sopstvena snaga mogu zaštititi od svakog agresora. Iznad svega, oni su poštovali i časno izvršavali sve vojničke zadatke borbene izgradnje koje im je Vrhovni komandant stavljao na srce, kao što je to učinio i 1. maja 1952. godine predajući im ratne zastave:

»Danas predajem prve ratne zastave pukovima našeg Ratnog vazduhoplovstva. Predajem vam ih kao simbol junaštva i ratničkih vrlina. Čuvajte ih kao zenicu oka i ne dozvolite nikome da okalja taj simbol i našu ratnu avijaciju«.

Tada je potpukovnik Milorad Ivanović, u ime svih pripadnika puka kojim komanduje obećao:

»Druže Maršale, zastava koju danas dobijamo iz Vaših ruku više se ponosno u našim rukama. Slavnim zastavama naših proleterskih brigada priključiće se i ova. Nikada neprijatelj neće moći da okalja čast ove zastave dokle god bude i jednog borca našeg puka«.

U borbenu i moralnu izgradnju našeg Ratnog vazduhoplovstva ugrađena su bogata iskustva i divni primeri herojstva boraca iz NOR, kao i ogromni naponi generacija njegovih pripadnika posle rata i radnih ljudi naše socijalističke zajednice, koji nisu žalili materijalna sredstva da bi naše nebo bilo pouzdano čuvano, da bi bilo slobodno i nepovredivo.

Kao integralni deo opštenarodne odbrane u najširem smislu reči, RV i PVO su izrasli u veoma snažan i moderan vid oružanih snaga, koji ima svoju bogatu ratnu istoriju, važne zadatke u odbrani zemlje i jasno određene pravce daljeg razvoja. U tom smislu publikacija »Čuvari našeg neba«, u čijem pisanju je učestvovalo više desetina autora, a najviše onih koji su bili sudionici njegovog stvaranja i rasta — u isto vreme je i informativno, i obrazovno, i vaspitno štivo, a ovo treće pogotovo jer na najbolji način mladim generacijama naših vazduhoplovaca prenosi moralne i borbene poruke neustrašivih boraca iz NOR, od kojih je poruka druga Tita najimpresivnija:

»Drugovi vazduhoplovci, čuvajte i u vašem budućem radu ono što nam je najsvetije: učvršćujte tekovine naše revolucije, a naročito bratstvo i jedinstvo naših naroda, negujte iskreno drugarstvo i sve one vrline kojima treba da se odlikuje svaki borac Armije naše socijalističke domovine. Svojim stalnim usavršavanjem razvijajte borbene sposobnosti i budite uvijek budni čuvari našeg slobodnog neba«.

Listajući tih blizu pet stotina stranica knjige enciklopedijskog formata, čitajući priloge i gledajući stotine fotografija (pedesetak u koloru), čitalac ih prima kao neizbrisiva svedočanstva dela naše ratne prošlosti, za naše Ratno vazduhoplovstvo i protivvazдушnu odbranu perioda dugog tri i po decenije, u kojem su stasali u moderne i pouzdane čuvare tekovina naše revolucije i samoupravne socijalističke zajednice. A to je i najviše što se moglo očekivati od jedne takve knjige, rekli bismo, monografije čuvara našeg neba.

Potpukovnik
Milan BOROJEVIĆ